

УДК 339.9

А. В. Ключник,

д. е. н., доцент, доцент кафедри світового сільського господарства та ЗЕД,
Миколаївський національний аграрний університет

Л. Г. Кудрявцева,

магістр, Миколаївський національний аграрний університет

РОЗВИТОК АГРОБІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

A. Klyuchnik,

doctor of Economics, associate Professor of the Department of world agriculture and foreign trade,
Mykolayiv national agrarian University

L. Kudryavtseva,

master, Mykolayiv national agrarian University

AGRIBUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF THE INTERNATIONAL ECONOMY

У статті досліджено сучасні тенденції глобалізації міжнародної економіки, дано оцінку бізнес-середовища діяльності суб'єктів агробізнесу. Запропоновано стратегію розвитку аграрних підприємств України в умовах глобалізації міжнародної економіки.

The article is devoted to the modern tendencies of globalization of the international economy, and an assessment of the business environment activity of subjects of agribusiness. The proposed strategy of development of agrarian enterprises of Ukraine in conditions of globalization of the international economy.

Ключові слова: глобалізація, міжнародна економіка, агробізнес, бізнес-середовище, стратегія.

Key words: globalization, international Economics, agribusiness, business environment and strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток агробізнесу в умовах глобалізації міжнародної економіки є сучасною ознакою прогресивних змін у сільському господарстві та порівняно новим напрямом досліджень вітчизняної аграрної науки. Міжнародні орієнтири надають аграрному сектору відповідний вектор розвитку та відкривають нові можливості для відродження сільського господарства, створюють додаткові порівняльні переваги на агропродовольчому ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні обґрунтування глобалізації знайшли відповідне відображення в наукових працях таких вчених: Д.Г. Білоруса, Н.В. Волченко, Т.О. Зінчука, С.М. Кваша, Ю.Г. Козака, Р.П. Колосової, Т.Левіта, Д.Г. Лук'яненка, Л.І. Михайлова, К.Омі, А.М. Поручника та ін.

Разом з тим, глобалізаційні процеси в Україні знаходяться в інтенсивному розвитку і

відповідно вимагають проведення глибоких досліджень. Це зумовлено специфікою агробізнесу, його стратегічним значенням для вітчизняної економіки, а також необхідністю адаптації інструментів державного регулювання, засобів забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції та функцій сталого розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є дослідження розвитку агробізнесу України в умовах глобалізації міжнародної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На початку ХХІ століття світове господарство все більше перетворюється в єдине ціле, в якому постійно формуються і протікають різнопланові процеси. Свідченням зростання взаємозалежності національних економік є їх надзвичайна чутливість до процесів, що відбуваються в інших регіонах планети.

Слово "глобалізація" запозичене з англійської мови та походить від лат. "globus" — куля, земна куля, глобус. Від цього слова було утворено прикметник "глобальний" англ. "global" — той, який має відношення до земної кулі: світовий, планетарний. Від слова "global" було утворено дієслово "globalize" — перетворювати певне явище на глобальне, "глобалізувати", — а також іменник "globalization" — перетворення певного явища на світове, на таке, яке стосується всієї земної кулі. Спочатку ці слова почали вживатися у суспільних науках, але в 1961 р. слово "globalization" уперше зафіксовано в англословнику. Термін "глобалізація" уперше введено в науковий обіг Т. Левітом [13] у 1983 р., який трактував його як процес злиття ринків окремих продуктів, що виробляються транснаціональними корпораціями. В зв'язку з цим глобалізація виступає відносно новим явищем. Вона охоплює близько 40% світового виробництва, впливає приблизно на 60% світового ВВП.

Ширшого значення новому терміну надала Гарвардська школа бізнесу. У 1990 р. консультант цієї школи К. Омі [12] опублікував книгу "Світ без кордонів", у якій сформував позицію школи щодо цієї проблеми. Вважаючи, що світова економіка визначається взаємозалежністю трьох центрів (ЄС, США, Японія), він стверджував, що економічний суверенітет окремих держав став безглуздом, а на сцену світової економіки виходять "глобальні фірми".

За визначенням експертів Міжнародного валютного фонду глобалізація — це зростаюча взаємозалежність країн всього світу у ре-

зультаті зростаючого обсягу та різноманітності транскордонних товарів, послуг та міжнародних потоків капіталу, а також завдяки більш швидкому та широкому розвитку технологій. За іншим поширеним визначенням глобалізація означає: тісну взаємодію і переплетіння економічних, політичних, соціальних, правових, інформаційних, культурних та інших трансакцій в світовому просторі; розширення безпосередніх і опосередкованих зв'язків між суб'єктами економічної діяльності всіх країн світу; формування єдиної (глобальної) для всього світового суспільства системи світогосподарських відносин.

Українські вчені Д.Г. Білорус, А.М. Поручника, Д.Г. Лук'яненко [9] визначення "глобалізація" трактують як об'єктивний соціальний процес, змістом якого є дедалі більший взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини й довкілля. В основі глобалізації лежить розвиток світових ринків товарів, послуг, праці й капіталу.

У вільній електронній енциклопедії "Вікіпедія" [8] глобалізація визначається як процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації.

Л.І. Михайлова, Н.В. Волченко, Т.О. Зінчук, С.М. Кваша [11] у книзі "Євроекономічна інтеграція України" під глобалізацією світової економіки розуміють процес посилення взаємозв'язку національних економік країн світу, що знаходить своє вираження в утворенні світового ринку товарів і послуг, фінансів; становленні глобального інформаційного простору, перетворенні знання в основний елемент суспільного багатства, виході бізнесу за національні кордони через формування транснаціональних корпорацій, впровадженні і домінуванні в повсякденній практиці міжнародних відносин і внутрішньополітичного життя народів принципово нових і універсальних ліберально-демократичних цінностей тощо. Вони визначають також поняття глобалізації економічного розвитку як об'єктивний процес підпорядкування напрямів економічного розвитку окремих країн закономірностям та напрямам розвитку світового ринкового господарства.

Переваги глобалізації чітко сформульовані Р.П. Колосовою [7]: поглиблення міжнародного розподілу праці; ефективніший розподіл коштів і в кінцевому підсумку сприяння підвищенню якості трудового життя, розширення життєвих перспектив населення (при нижчих для нього затратах); здійснення економії на

Рис. 1. Основні фактори економічного прояву глобалізації

Джерело: [11].

Рис. 2. Розвиток міжнародної економіки у зв'язку з глобалізаційними процесами

масштабах виробництва, що потенційно може сприяти зниженню цін; підвищення рівня продуктивності праці в результаті раціоналізації виробництва на глобальному рівні й поширення передових технологій, а також посилення конкурентного тиску на користь безперервного введення інновацій у світовому масштабі.

Основні фактори економічного прояву глобалізації міжнародної економіки зосереджені на рисунку 1.

Проте глобалізація не може обмежуватися лише суто соціально-економічними змінами. Відбувається також трансформація політичних і культурних інститутів переважно західним типом, з властивими йому формами і нормами демократії та суспільних цінностей.

Глобалізація — це об'єктивний процес планетарного масштабу, який має як позитивний вплив на міжнародну економіку, так і негативний. До позитивних можна віднести: поширення нових інформаційних технологій та пов'язаних з ним переваг. Однак глобалізація еко-

номіки — це не лише вигоди від зростання участі країни в світових економічних процесах, але й висока ймовірність втрат, зростання ризиків.

Згідно з вільною енциклопедією "Вікіпедія" [10] міжнародна економіка в широкому сенсі — це теорія, вживана для вивчення економіки сучасного взаємозалежного світу. Вона ґрунтується на теорії ринкової економіки і розвиває її.

Глобалізацію економічної діяльності можна розглянути у основних напрямках, які зосереджені на рисунку 2.

При цьому співвідношення як між цими трьома напрямками, так і різними формами в рамках кожного з них в останні роки істотно змінюється.

Проаналізувавши існуючі підходи до розуміння глобалізації можемо зробити висновок, що це всеохоплюючий процес, який стосується економіки кожної окремої країни у її безпосередньому зв'язку зі світовим господарством.

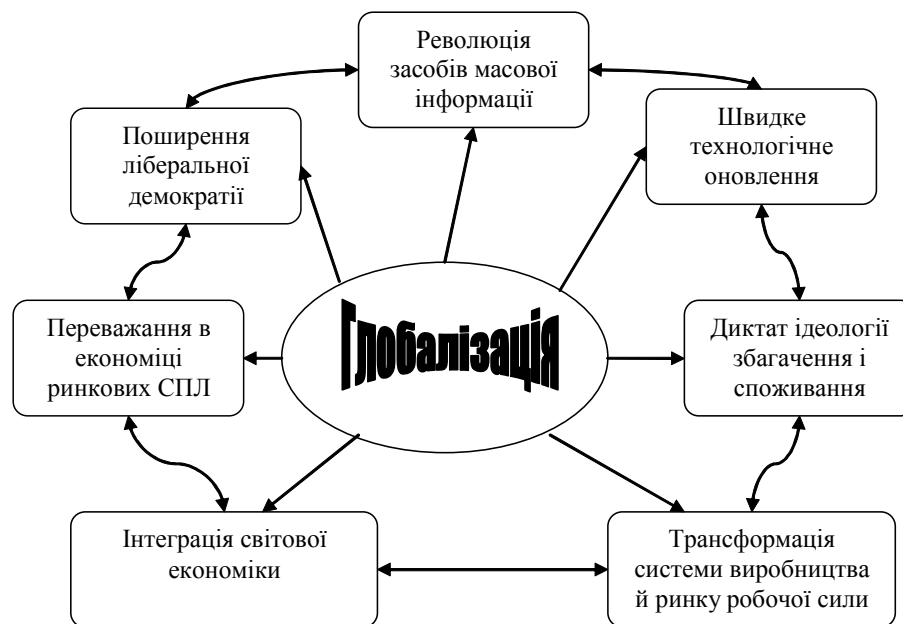

Рис. 3. Основні тенденції, що супроводжують глобалізацію

Домінантною тенденцією розвитку світового господарства на початку XXI століття є глобалізація, багатовимірний прояв якої виявляється через посилення конкурентної боротьби між суб'єктами міжнародних економічних відносин. Сучасна глобалізація, з одного боку, викликає максимальне зближення національних економік, їх взаємопереплетення і зрощення, а з іншого — посилення конкурентної боротьби між суб'єктами міжнародних економічних відносин на всіх рівнях. Загострення конкуренції на світових ринках зумовлене, насамперед, нерівномірністю економічного та соціального розвитку не тільки окремих країн, а й регіонів та субрегіонів. За цих умов формування та реалізація ефективних конкурентних стратегій міжна-родними компаніями і державами з метою забезпечення високого конкурентного статусу є пріоритетним завданням у міжнародній економічній політиці практично всіх, навіть розвинутих, країн світу.

За сучасних умов глобалізація стала реальією з якою не можна не рахуватися, її найбільш важливим чинником та проявом вважають формування єдиного міжнародного економічного простору, панування нових інформаційних технологій, які дають країнам світу можливість підтримувати високий рівень економічних зв'язків та інтеграції. Водночас, не всі країни можуть скористатися перевагами глобалізації, які мають на сьогодні розвинуті країни світу: високий рівень життя; розвинутий внутрішній ринок та ринкове середовище. Для

цього необхідно пройти етап структурної перебудови національної економіки та знайти своє місце у міжнародному поділі праці.

Сучасні процеси глобалізації характеризуються такими основними ознаками:

1) реальна інтеграція економічних країн на регіональному або глобальному рівні внаслідок дій міждержавних угод і транснаціональних компаній;

2) формування глобальних проблем у сферах забезпечення продовольством, енергетики, демографії, екології, поширення ядерної та звичайної зброї, нерівномірність економічного розвитку регіонів планети тощо, які можна розв'язати тільки за умови об'єднання зусиль міжнародної спільноти;

3) стрімкий розвиток міжнародної торгівлі, який поєднує економіки країн, що раніше ніколи не торгували між собою;

4) посилення процесів міжнародного поділу праці при одночасному поширенні інтенсивних технологій у процесі об'єднання окремих частин народногосподарських комплексів різних країн, задіяних у створенні кінцевого продукту;

5) формування міжнародної транспортної мережі на світовому океані та материках при створенні на територіях останніх так званих "транспортних коридорів" для переміщення товарів і вантажів, що особливо важливо для України, яка знаходиться на перетині транспортних шляхів Західна Європа — Схід і Північна Європа — Південь;

6) розвиток мережі кабельного та супутникових систем зв'язку, що забезпечило форму-

Таблиця 1. SWOT-аналіз діяльності суб'єктів агробізнесу України в умовах глобалізації міжнародної економіки

Внутрішнє середовище	СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
	ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
	<ul style="list-style-type: none"> - достатня сировинна база; - різні форми власності; - великий досвід; - висока якість продукції; - висока популярність компанії; - високі рівні продажів; - лідерство в галузі; - інноваційні технології, патенти; - низька собівартість сільськогосподарської продукції; - задоволеність клієнтів; - відпрацьовані бізнес-процеси; - висока родючість українських чорноземів; - згуртований колектив; - високі темпи зростання прямих іноземних інвестицій; - освіта глобальних підприємств 	<ul style="list-style-type: none"> - вплив природних умов на результат діяльності; - обмеженість землі та залежність виробництва від неї; - слабкий імідж сільськогосподарської продукції; - низька репутація компанії; - слабка дистрибуція, просування; - слабкий маркетинг; - відсутність корпоративної культури; - відсутність стратегії; - внутрішньополітичні проблеми; - низька кваліфікація співробітників; - низький рівень готовності працівників до змін
	МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Зовнішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> - нові технології; - нарощування товарообігу; - підвищення рівня професійних кадрів; - розширення ринку збуту продукції; - створення дилерської мережі; - додаткові послуги; - експорт продукції; - співпраця з іншими компаніями; - розширення різновиду продукції; - економія на масштабах виробництва 	<ul style="list-style-type: none"> - великий рівень конкуренції в галузі; - земля втрачає свою родючість внаслідок ерозії ґрунтів; - перенасичення ринку продукцією; - технологічне відставання; - зниження рівня кваліфікації кадрів; - політичний та економічний тиск з боку більш розвинутих країн

вання міжнародного інформаційного простору не тільки у сфері швидкого обміну інформацією, а й об'єднання через систему телебачення культур різних народів, що полегшує порозуміння людей з різними поглядами;

7) формування світової банківської мережі та прискорення фінансових розрахунків між країнами, фірмами, що пришвидшує обіг капіталу, створюючи нові можливості для його нарощування;

8) підтримка міжнародними установами, включаючи ООН, принципів, правил і форм створення міжнародного ринку праці при забезпеченні прав людини на працю, зумовлених посиленням міграції населення бідних країн до країн "золотого мільярда";

9) зміна ролі держави як формоутворювальної основи національних економік, а також встановлення єдиних стандартів на сировину, продовольчу продукцію, бухгалтерський облік, інтелектуальну власність тощо.

За визначенням ООН, глобалізація супроводжується основними тенденціями, які зосереджені на рисунку 3.

Глобалізаційна парадигма змін у цивілізаційній структурі сучасності відображає мобілізацію світового ресурсного потенціалу в напрямі його раціональної реалізації, породжує складні для тлумачення і вирішення проблеми політичного, економічного, технологічного, інформаційного, соціокультурного, морального, релігійного, екологічного характеру у розвитку людства. Аналіз бізнес-середовища суб'єктів агробізнесу здійснюється з позицій їх стратегічних цілей. Його висновки використовуються як основа стратегічної оцінки для аналізу і розробки можливих варіантів планів стратегії їх розвитку. Основною метою оцінки інформації про бізнес-середовище є з'ясування факторів негативного і позитивного впливу на майбутню діяльність суб'єктів агробізнесу. В процесі оцінки фокус зміщується від розуміння сутності та складових середовища як такого до усвідомлення того, що цей його стан середовища може означати для них, які стануть загрози або створює нові можливості.

Дослідження агробізнесу дозволило виділити основні його сильні та слабкі сторони (табл. 1).

Рис. 4. Стратегія розвитку аграрних підприємств України в умовах глобалізації міжнародної економіки

З огляду на те, що в результаті аналізу бізнес-середовища суб'єктів агробізнесу України виявлено більше переваг, ніж недоліків, і вони є більш суттєвими, можна зробити висновок, що вони розвиваються в напрямі глобалізації світової економіки і для них відкриваються нові можливості при виході на міжнародний рівень. Аграрні підприємства повинні бути готові до майбутніх світових змін, які вимагають підвищення оперативної активності в умовах глобалізації, гнучкої, збалансованої стратегії, фінансової самостійності, позитивного сприйняття будь-яких змін і здатності активно реагувати

на них за допомогою інформаційних систем.

Але без підтримки держави в умовах глобалізації міжнародної економіки у сфері агробізнесу — створення сприятливого підприємницького середовища, пільгового оподаткування, полегшення доступу до кредитних ресурсів, підтримки технічного прогресу і сприяння розвитку сільських територій, неможлива повноцінна діяльність суб'єктів агробізнесу. Діяльність держави повинна передбачати заходи щодо стимулювання інтеграції та об'єднання учасників агробізнесу, страхування їх економічного ризику.

Розвиток національної економіки ґрунтується на стабільній і продуктивній діяльності аграрних підприємств. Від стану їх конкурентоспроможності залежить поступовий розвиток економіки. Стійкість конкурентоспроможності аграрних підприємств залежить від процесів, що відбуваються у національній економіці в процесі глобалізації. Розвиток вітчизняних сільськогосподарських підприємств в умовах членства у СОТ та світової глобалізації і зростання конкуренції має складний характер. Стан ринків і конкурентне оточення підприємств динамічно змінюється, що вимагає від них пошуку додаткових конкурентних переваг.

З позицій мезо- і мікрорівнів економічної ієрархії адаптація аграрних підприємств є формою відображення підприємством і його структурами механізмів впливу глобалізації міжнародної економіки, що прагне встановити рівновагу у відносинах і зв'язках міжнародного ринку. До механізмів впливу глобалізації відносяться зміни кредитної, цінової, фінансової, ресурсно-сировинної, податкової ситуацій, економічної кон'юнктури; послаблення коопераційно-конкурентних переваг аграрних підприємств й впливу держави на вирішення проблем фінансування сільськогосподарського виробництва, розвиток ринку технологічних інновацій; розширення ємності ринкової ніші підприємств; втрата адаптаційного статусу та ін. Підприємства використовують напрями зовнішньої (внутрішньої) адаптації, активну (пасивну) форми відображення впливів середовища.

Під впливом глобалізації динамічного розвитку набуває світова конкуренція. Глобальна конкуренція — це багатоаспектна категорія, котра відображає процес суперництва цивілізацій, регіонів, країн, глобальних галузей, ТНК та інших суб'єктів глобального простору за конкурентні переваги в умовах високого рівня монополізації, посилення сукупного впливу раніше ізольованих чинників та зміни всієї парадигми їх розвитку. Таким чином, з одного боку, конкуренція будь-якого рівня покликана слугувати підвищенню конкурентоспроможності й ефективності суб'єктів господарювання, а з другого, за умов домінування глобальних монополій, є інструментом пригнічення слабших учасників сильнішими через несумісність фундаментальних інтересів.

Вирішення проблем адаптації економічного механізму функціонування в умовах глоба-

лізації ґрунтується на формуванні моделей-дій або на відтворенні тимчасової, просторової, синтетичної й імовірнісної впорядкованості соціально-економічних реалій.

Гальмуючими факторами розвитку системи адаптації економічного механізму функціонування є: диспаритет цін на продукцію; непрозорість схем реалізації сільськогосподарської продукції; невідповідність системи ціноутворення динаміці виробництва й реалізації, попиту та пропозиції, а податкового базису країни — системі оподаткування; відсутність вільного доступу до фінансово-кредитних ресурсів; низька інноваційна й кредитна привабливість, а також невисокий рівень податкової привабливості як інвестиційного ресурсу та ін. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств безпосередньо залежить від рівня адаптації економічного механізму функціонування до умов глобалізації міжнародної економіки [11].

Для досягнення належного рівня адаптації аграрних підприємств в умовах глобалізації міжнародної економіки необхідно сформулювати стратегію ефективного розвитку агробізнесу України (рис. 4).

На сучасному етапі розвитку міжнародної економіки однією із провідних тенденцій є формування гіперконкуренції, за якої швидкість змін у правилах гри є настільки високою, що встояти в конкурентній боротьбі, а тим більше очолити її, зможуть тільки найбільш адаптовані до таких змін підприємства [12].

ВИСНОВКИ

1. Глобалізація — це всеохоплюючий процес, який стосується економіки кожної окремої країни у її безпосередньому зв'язку зі світовим господарством. У сучасному світі сформувалася міжнародна агропродовольча система або міжнародна система агробізнесу, яка являє собою багатогалузевий та багатофункціональний глобальний комплекс, в якому поєднується виробництво, зберігання, транспортування та реалізація продовольчої продукції у світовому масштабі. Економічні відносини в цьому комплексі формуються на основі міжнародного розподілу праці та глобалізації регіональних агропродовольчих ринків.

2. Аграрні підприємства України повинні бути готові до майбутніх світових змін, які вимагають підвищення оперативної активності в умовах глобалізації, гнучкої, збалансованої

стратегії, фінансової самостійності, позитивного сприйняття будь-яких змін і здатності активно реагувати на них за допомогою інформаційних систем. Держава відіграє дуже важливу роль для підтримки та розвитку агробізнесу.

3. На нашу думку, адаптаційні процеси до глобальної конкуренції потребують чіткої стратегії. Нами було розроблено стратегію ефективного розвитку аграрних підприємств в агробізнесі України, метою якої є забезпечення комплексного дієвого функціонування аграрних підприємств, розвитку конкурентоспроможного агробізнесу в умовах глобалізації міжнародної економіки.

Література:

1. Sykes G., Poultry F. Modern Agribusiness. — London: Grosby Lock — wood and son, 1963, XI.
2. Encyclopedia Britannica, vol. I, London: Britannica, 1990.
3. Midwest agribusiness / It's impact on the nation economy and international trade/ Prep. By Midwest Ass. of State Dept Agr. / — 1966. — № 1. — P. 26.
4. Shelman, L. Mary. The Agribusiness System Approach: Cases and Cocepts / International Agribusiness AIS, Boston: MA Harvard Business School, 1991.
5. Webster Third New International Dictionary. — London: WD, 1991.
6. Ентоні Гіденс. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. — Київ: Альтерпрес, 2004. — 104 с.
7. Колосова Р.П. Глобалізація економіки і занятость населення: Учеб.посobie / Р.П. Колосова, М.В. Артамонова, Т.Н. Василюк и др. — М.: ТЭИС, 2000. — 106 с.
8. [Електронний ресурс] <http://uk.wikipedia.org/wiki/Глобалізація>
9. Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г. та ін. Глобальні трансформації і стратегії розвитку / За ред. О.Г. Білоруса. — К.: ВІПОЛ, 1998.
10. Глобалізація і безпека розвитку / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. — К.: КНЕУ, 2001.
10. [Електронний ресурс] http://uk.wikipedia.org/Міжнародна_економіка
11. [Електронний ресурс] <http://rewolet.ru/Statistichnitablici.html>
12. [Електронний ресурс] <http://readbookz.com/articles/article-42/>
13. [Електронний ресурс] <http://www.nbu.gov.ua/institutions/ia/index.html>

14. [Електронний ресурс] http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/makroek_nest.pdf

References:

1. Sykes, G. and Poultry, F. (1963), Modern Agribusiness, Grosby Lock — wood and son, London, UK.
 2. Encyclopedia Britannica (1990), vol. I, Britannica, London, UK.
 3. Midwest agribusiness (1966), It's impact on the nation economy and international trade, vol. 1, P.26.
 4. Shelman, L. Mary (1991), The Agribusiness System Approach: Cases and Cocepts, Harvard Business School, Cambridge, USA.
 5. Webster Third (1991), New International Dictionary, WD, London, UK.
 6. Entoni, H. (2004), Nestrymnyj svit: iak hlobalizatsiia peretvoriuie nashe zhyttia [Expendables world: how globalization is transforming our lives], Al'terpres, Kyiv, Ukraine.
 7. Kolosova, R.P., Artamonova, M. V. and Vasiljuk, T. N. (2000), Globalizacija jekonomiki i zanjatost' naselenija [Globalization of the economy and employment population], TJeIS, Moscow, Russia.
 8. Wikipedia (2013), "Globalization", available at: <http://en.wikipedia.org/wiki/Globalization> (Accessed 30 December 2013).
 9. Bilorus, O. H., and Luk'ianenko, D. H. (1998), Hlobal'ni transformatsii i stratehii rozvytku [Global transformation and development strategy], VIPOL, Kyiv, Ukraine.
 10. Bilorus, O. H. and Luk'ianenko, D. H. (2001), Hlobalizatsiia i bezpeka rozvytku [Globalization and Development Security], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 10. Wikipedia (2013), "World economy", available at: http://en.wikipedia.org/wiki/World_economy (Accessed 30 December 2013).
 11. Rewolet.ru (2013), available at: <http://rewolet.ru/Statistichnitablici.html> (Accessed 30 December 2013).
 12. Online library (2013), available at: <http://readbookz.com/articles/article-42/> (Accessed 30 December 2013).
 13. The Vernadsky National Library of Ukraine (2013), available at: <http://www.nbu.gov.ua/institutions/ia/index.html> (Accessed 30 December 2013).
 14. National Institute for Strategic Studies (2013), available at: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/makroek_nest.pdf (Accessed 30 December 2013).
- Стаття надійшла до редакції 11.12.2013 р.*